

Przegląd Badań Edukacyjnych

Anna Weissbrot-Koziarska
Sławomir Kania
(Uniwersytet Opolski)

SKALA PRZEMOCY MŁODZIEŻY WOBEC RODZICÓW
(SPM-R)

WALIDACJA NARZĘDZIA DO BADANIA PRZEMOCY MŁODZIEŻY
WOBEC RODZICÓW

Numer 60 (2026), Podręcznik Pracowni Narzędzi Badawczych

Redakcja Naukowa
prof. dr hab. Krzysztof Rubacha

Rada Naukowa

prof. Jan Danek, Univerzita sv. Cyrila a Metoda v Trnave (Słowacja), prof. dr hab. Dorota B. Gołębiak, Dolnośląska Szkoła Wyższa, Wrocław (Polska), prof. dr Zbigniew Formella, Università Pontificia Salesiana, Roma (Włochy), dr Halyna Katolyk, Ukraiński Uniwersytet Katolicki, Lwów (Ukraina), Ass. Prof. Roald Larsen, UiT University of Tromsø (Norwegia), prof. dr Tadeusz Lewicki, Università Pontificia Salesiana, Roma (Włochy), prof. dr hab. Zbyszko Melosik, Uniwersytet im. Adama Mickiewicza, Poznań (Polska), prof. dr hab. Roman Schulz, Uniwersytet Mikołaja Kopernika, Toruń (Polska), dr Valentina Shvets, National Academy of Pedagogical Sciences, Kyiv (Ukraina), dr Sabina Siebert, University of Glasgow (Szkocja), dr hab. Dorota Siemieniecka, Uniwersytet Mikołaja Kopernika, Toruń (Polska), dr hab. Teresa Sołtysiak, prof. Uniwersytetu Kazimierza Wielkiego, Bydgoszcz (Polska), dr Zoroslav Spevak, Assoc. Prof., University u Novom Sadu (Serbia), doc. mgr Mariana Sirotová, PhD, Univerzita sv. Cyrila a Metoda v Trnave (Słowacja), prof. dr hab. Marzenna Zaorska, Uniwersytet Warmińsko-Mazurski, Olsztyn (Polska)

Rada Naukowa Pracowni Narzędzi Badawczych

prof. dr hab. Krzysztof Rubacha, prof. dr hab. Joanna Madalińska-Michalak, prof. dr hab. Ewa Jarosz,
prof. dr hab. Ewa Wysocka, dr hab. Beata Nowak, prof. ChAT, dr hab. Sławomir Pasikowski, prof. UŁ, dr Emilia Aksamit,
dr Magdalena Cupriak

Redaktor statystyczny

prof. dr hab. Krzysztof Rubacha

Redaktor językowy

dr hab. Krzysztof Gajdka – język polski

Sekretarze Redakcji

dr Emilia Aksamit, e-mail: eaksamit@umk.pl
dr Magdalena Cupriak, e-mail: mcupriak@umk.pl
dr Małgorzata Fopka-Kowalczyk, e-mail: mfopka-kowalczyk@umk.pl

Redakcja „Przeglądu Badań Edukacyjnych”
Uniwersytet Mikołaja Kopernika w Toruniu
Wydział Filozofii i Nauk Społecznych
Instytut Nauk Pedagogicznych
87-100 Toruń, ul. Lwowska 1

Czasopismo jest wydawane na zasadach licencji niewyłącznej Creative Commons
i dystrybuowane w wersji elektronicznej Open Access poprzez Akademicką Platformę Czasopism UMK
Wersja papierowa jest dostępna w druku na żądanie na stronie internetowej Wydawnictwa
www.wydawnictwo.umk.pl

ISSN 1895-4308

<http://dx.doi.org/10.12775/PBE.2026.003>

© Copyright by Uniwersytet Mikołaja Kopernika w Toruniu

Toruń 2026

UNIwersytet MIKOŁAJA KOPERNIKA
ul. Gagarina 11, 87-100 Toruń, Polska

Druk: Drukarnia Wydawnictwa Naukowego UMK

Spis treści

Wprowadzenie	7
1. Współczesne narzędzia do badania APV	11
2. Metoda	12
2.1. Proces tworzenia narzędzia	12
2.2. Badania pilotażowe	13
2.3. Standardy etyczne	14
3. Wyniki	15
3.1. Walidacja narzędzia	15
3.2. Trafność teoretyczna	15
3.3. Trafność zewnętrzna	18
3.4. Rzetelność	21
4. Dyskusja	23
5. Zastosowanie narzędzia	24
5.1. Zastosowanie do badań naukowych	24
5.2. Zastosowanie do działań praktycznych	25
Kwestionariusz ankiety SPM-R	27
Klucz ocen odpowiedzi	29
Bibliografia	30

Abstract

Objective: Adolescent-to-parent violence has recently gained attention in research on violence. There are, however, few research instruments and the existing instruments do not distinguish various aspects of violence. Furthermore, few studies focus specifically on adolescent children. This study proposes a new instrument, Adolescent Violence Towards Parents Scale (APVS), to measure adolescents psychical violence and physical violence towards their parents, which can be used to diagnose and assess Adolescent-to-Parent Violence (APV) in research and intervention contexts.

Method: The standardization of the instrument was done in two phases using a diagnostic survey of $N = 54$ technical high school students in Phase 1 and $N = 224$ in Phase 2. Factor analysis was used to determine the structure of the instrument. External validity of the instrument was tested using Pearson correlation coefficient r between the results obtained with the APVS and the results obtained with other established instruments to measure aggression. Reliability of the instrument was tested using internal consistency estimates by Cronbach's α coefficient.

Results: Statistical analysis asserted the two-factor structure of the scale confirming the theoretical distinction between psychical and physic violence. Accuracy and independence of the APVS subscales were demonstrated by low and moderate correlations with the subscales of other established instruments. Reliability of the instrument was also confirmed.

Conclusion: The APVS is a valid instrument to diagnose and assess APV in the context of academic research and violence prevention policy.

Keywords:

adolescent-to-parents violence, family violence, psychometric properties, instrumental study

Wprowadzenie

Przemoc w środowisku domowym występuje we wszystkich społeczeństwach i choć może przybierać różne formy, pewne aspekty przemocy są powszechne. W metaanalizie międzynarodowej literatury na ten temat Flury i in. konkludują, że „przemoc domowa nie opisuje pojedynczego zdarzenia przemocy, ale raczej złożony system przemocy, który może obejmować przemoc fizyczną, psychiczną i seksualną” (Flury i in., 2010, s. 2). Przemoc domowa nie jest zatem pojedynczym aktem, lecz złożonym mechanizmem różnych zachowań agresywnych. Najczęściej przytaczaną definicją przemocy domowej w międzynarodowej literaturze przedmiotu jest ta autorstwa A.L. Ganley (1995), której zdaniem przemoc domowa to „wzorzec zachowań napadowych i przymusowych, w tym ataków fizycznych, seksualnych i psychicznych, a także przymus ekonomiczny, którego używają dorośli lub młodzież przeciwko swym bliskim partnerom”. Powyższa definicja wskazuje też na różny kierunek przemocy domowej – mogą to być zachowania przejawiane przez osoby dorosłe, ale również przemoc ta jest obserwowana między rodzeństwem czy między nastolatkiem a rodzicami. Dotychczas niewiele wiadomo o nowych kierunkach przemocy domowej, czego przykładem jest przemoc rodzinna wobec osób starszych, obecnie szeroko diagnozowana i analizowana jako mało zbadana jej forma (Weissbrot-Koziarska, 2016).

Istniejąca literatura na temat przemocy domowej z udziałem nieletnich agresorów (Brazelton, Sparrow, 2014; Gindrich, 2019; Kania, 2015) jest w większości niewystarczająca, aby zapewnić dokładną klasyfikację przemocy nastolatków wobec rodziców. Podczas gdy wczesne doniesienia o przemoc stosowanej przez nastoletnie dzieci wobec rodziców, określanej jako przemoc młodzieży wobec rodziców (ang. *Adolescent-to-Parents Violence* – APV),

skupiały się na indywidualnych aktach przemocy fizycznej i psychicznej, późniejsze doniesienia wskazywały na istnienie znacznie bardziej złożonych zachowań związanych z przemocą, w tym aktów przemocy ekonomicznej (Cottrell, 2001). Nowsze ustalenia obejmują także przemoc obustronną i dalsze rozróżnienie między przemocą wywołaną przez własne agresywne zachowanie rodziców a przemocą, która nie jest spowodowana przez rodziców (Brezina, 1999). Współcześni badacze sugerują, że w celu doprecyzowania definicji oraz rozbudowania klasyfikacji o szersze spektrum zachowań agresywnych, czyli manipulacji w celu uzyskania kontroli i dominacji nad ludźmi, konieczna jest analiza indywidualnych przypadków zgłaszanych przez ofiary, agresorów i świadków APV (Rico i in., 2017; Contreras i in., 2019). Opierając się na aktualnych ustaleniach, na potrzeby niniejszej pracy przemoc nastolatków wobec rodziców zdefiniowano jako każde zamierzone działanie nastolatka mające na celu wyrządzenie krzywdy rodzicowi w celu zwiększenia dominacji nad nim. Obecnie za najczęstsze formy przemocy nastolatków wobec rodziców uważa się przemoc fizyczną oraz psychiczną.

Konstrukcja Skali Przemocy Młodzieży wobec Rodziców (SPM-R) wiązała się z wieloma wyzwaniami ze względu na niedostatek polskiej literatury na ten temat. Przyjmuje się, że kwestionariuszowy pomiar przemocy można rzetelnie stworzyć dopiero wtedy, gdy poszczególne rodzaje przemocy zostaną już udokumentowane w literaturze (Contreras i in., 2019). Przegląd literatury przedmiotu wskazuje jednak, że w języku polskim opublikowano bardzo niewiele badań (Weissbrot-Koziarska, Kania, 2020). W związku z tym jedynymi dostępnymi źródłami są statystyki policyjne oraz raporty z badań przeprowadzonych przez Centrum Badań Opinii Społecznej (CBOS) w latach 2009, 2012 i 2019 oraz przez Ośrodek Badań Opinii Publicznej (TNS OBOP) w 2007 roku. Analiza raportów policyjnych za rok 2020 w Polsce pozwoliła stwierdzić, że przemoc nieletnich wobec rodziców stanowi marginalną część wszelkiej przemocy w rodzinie (353 przypadki na 72 601 przypadków ogółu przemocy w rodzinie). Powyższe wyniki mogą być jednak niedoszacowane, ponieważ rodzice mogą mieć tendencję do bagatelizowania aktów przemocy u swoich nastoletnich dzieci lub przejawiać postawę niechęci do zgłaszania tego organom śledczym. Badania CBOS przeprowadzone w latach 2009, 2012 i 2019 wykazały stosunkowo rzadkie występowanie aktów przemocy fizycznej popełnianych przez dorastające lub dorosłe dzieci (w wieku 16 lat

i więcej) wobec rodziców (2% z $N = 504$, 2% z $N = 494$ i 1% z $N = 477$). Prawie wszyscy badani rodzice potwierdzili, że tego typu akty przemocy miały charakter powtarzalny, czyli obejmowały więcej niż jeden akt. Więcej informacji dostarczył raport TNS OBOP z 2007 roku, ponieważ zbadano w nim różne formy przemocy domowej na znacznie większej próbie ($N = 3000$). Wyniki wykazały, że w 4% badanej populacji występuje przemoc psychiczna, w 2% badanej populacji występuje przemoc ekonomiczna, w 1% przypadków zdiagnozowano występowanie przemocy fizycznej oraz brak występowania przemocy seksualnej. Wyniki te odnoszą się jednak do przemocy nastolatków wobec rodziny w ogóle i nie wskazują konkretnie na przemoc nastolatków wobec rodziców. Reasumując, istniejące dane na temat przemocy młodzieży wobec rodziców są skąpe i nie pozwalają na wyciąganie wniosków dotyczących skali i form tego rodzaju przemocy. Z drugiej strony niepokojąco częste są doniesienia prasowe o brutalnych aktach przemocy popełnianych przez dorastające dzieci na rodzicach, co wskazuje, że to, co dociera do opinii publicznej, to wierzchołek góry lodowej i że większość przypadków tego typu przemocy pozostaje niezgłoszona.

1. Współczesne narzędzia do badania APV

Obecnie istnieją dwa znormalizowane narzędzia do pomiaru APV. Pierwsze narzędzie opracowali hiszpańscy badacze z Uniwersytetu w Deusto. Jest to Kwestionariusz Agresji Dziecka wobec Rodzica (CPAQ), składający się z dwóch skal po dziesięć pozycji każda: jedna skala odnosi się do ojca, a druga do matki. Każda skala zawiera siedem pozycji opisujących agresję psychiczną i trzy pozycje opisujące agresję fizyczną. Kwestionariusz wykorzystuje cztero-punktową skalę ocen i zawiera sześć podskal psychometrycznych: (1) agresja psychologiczna wobec matki, (2) agresja psychologiczna wobec ojca, (3) agresja psychologiczna wobec matki i ojca, (4) agresja fizyczna wobec matki, (5) agresja fizyczna wobec ojca, (6) agresja fizyczna wobec matki i ojca oraz dwa pytania otwarte. Współczynniki alfa dla próby $N = 2719$ wyniosły odpowiednio 0,76 i 0,75 dla agresji psychicznej wobec matek i ojców oraz 0,76 i 0,73 dla agresji fizycznej odpowiednio wobec matek i ojców, co potwierdza rzetelność kwestionariusza. Choć narzędzie charakteryzuje się dużą rzetelnością, nie określono jego trafności teoretycznej, diagnostycznej i prognostycznej (Calvete i in., 2013).

Drugim narzędziem badawczym APV jest Kwestionariusz Przemocy wobec Rodziców (CPV-Q), stworzony przez interdyscyplinarny zespół badaczy z Hiszpanii i Chile. Walidację narzędzia przeprowadzono na losowej próbie 1386 respondentów, których mediana wieku to $M = 14,7$. Kwestionariusz składa się z 14 równoległych pozycji, powtarzanych dla matki i ojca, z cztero-punktową skalą ocen. Analiza czynnikowa pozwoliła wyróżnić cztery podskale psychometryczne: (1) przemoc fizyczna, (2) przemoc psychiczna, (3) przemoc finansowa, oraz (4) potrzeba kontroli/dominacji rodziców. Te dwie ostatnie podskale stanowiły ważny dodatek do zestawu narzędzi badawczych APV.

Potwierdzono wysoką rzetelność zaproponowanego narzędzia badawczego. Współczynnik alfa dla poszczególnych pytań zastosowanych w kwestionariuszu oscylował w granicach 0,70–0,75. Ogólną rzetelność narzędzia potwierdzono poprzez porównanie wyników uzyskanych za pomocą CPV-Q z wynikami uzyskanymi za pomocą Kwestionariusza Konfliktów Dziecko–Rodzic. Niektóre podskale wykazały jednak niską rzetelność ze względu na niską częstotliwość występowania wskaźników diagnostycznych tych podskal (Contreras i in., 2019).

Niektóre prace dotyczące zjawiska APV (Contreras i in., 2019) wskazują na potrzebę opracowania innych narzędzi badawczych, które usprawniłyby diagnozę zakresu zachowań APV. Przydatne byłoby narzędzie umożliwiające diagnozowanie zamierzonych postaci APV. W związku z powyższym punktem wyjścia w konstruowaniu SPM-R jest przyjęte rozumienie przemocy jako działania celowego, którego jednym z celów jest wyrządzenie krzywdy rodzicowi. Dotychczas wystandaryzowane narzędzia obejmują stwierdzenia, które pozwalają respondentom na swobodę ich interpretacji, uniemożliwiają wskazywanie zachowań przypadkowych lub występujących w sytuacjach utraty samokontroli czy w gniewie (Calvete i in., 2013; Contreras i in., 2019). Część stwierdzeń dotyczy także zachowań buntowniczych, które trudno jednoznacznie zaliczyć do zachowań celowych, agresywnych wobec rodziców. Dopuszczają też w tym zakresie różnice kulturowe, co utrudniałoby ich ewentualne zastosowanie w badaniach prowadzonych np. w warunkach polskich (Contreras i in., 2019). Ponadto warunki kulturowe mogą odgrywać znaczącą rolę w identyfikacji częstości występowania poszczególnych form APV. W pracy przedstawiono wyniki walidacji narzędzia SPM-R na próbie polskiej młodzieży.

2. Metoda

2.1. Proces tworzenia narzędzia

Wstępna wersja narzędzia zawierała 36 stwierdzeń wygenerowanych na podstawie analizy wpisów z forum internetowego dla matek dotkniętych przemocą wśród młodzieży (Kania, 2013; 2015) oraz analizy występujących w literaturze definicji różnych form przemocy w rodzinie. W wypowiedziach

respondenci zostali poproszeni o ocenę częstotliwości zachowań agresywnych wobec rodziców w ciągu ostatnich 12 miesięcy. Stwierdzenia te zostały następnie zmodyfikowane i udoskonalone poprzez porównanie z pytaniami zastosowanymi w Kwestionariuszu Agresji Dziecka wobec Rodzica (CPAQ). Powstała wersja narzędzia zawierała 24 pozycje z pięciopunktową skalą oceny odpowiedzi, pozwalającą na zebranie precyzyjnych informacji o częstotliwości występowania przemocy. Przyjęliśmy układ kwestionariusza CPAQ, w którym każde pytanie powtarza się w odniesieniu do matki i ojca.

Wykorzystując tę wersję kwestionariusza, przeprowadziliśmy badanie pilotażowe, które pozwoliło na dalsze ograniczenie liczby stwierdzeń do 21 i modyfikację skali ocen odpowiedzi do skali czteropunktowej, lepiej oddającej rzadsze występowanie APV. Nowa skala zawierała następujące oceny: 0 = nigdy mi się to nie przydarzyło; 1 = rzadko się to zdarzało (raz); 2 = zdarzało się to sporadycznie (dwa–trzy razy); 3 = zdarzało się to często (więcej niż trzy razy). Badanie potwierdziło także przejrzystość przyjętego układu kwestionariusza i pozwoliło na modyfikację niektórych stwierdzeń.

Ostateczna wersja kwestionariusza SPM-R, modyfikowana na podstawie wyników późniejszej standaryzacji, składała się z 10 pozycji, każda powtarzana w odniesieniu do matki i ojca, oraz wykorzystywała czteropunktową skalę ocen odpowiedzi.

2.2. Badania pilotażowe

Celem badania pilotażowego było potwierdzenie występowania przemocy młodzieży wobec rodziców oraz zweryfikowanie potrzeby dalszych badań ilościowych. Pomogło nam to również określić czas potrzebny na wypełnienie ankiety.

Pilotażowe badania przeprowadzono w czerwcu 2017 roku. Uczniowie losowo wybranych techników, którzy wyrazili zgodę na udział w badaniu, zostali poproszeni o anonimowe wypełnienie ankiety. Czas reakcji nie był ograniczony. Grupa pilotażowa składała się z 54 uczniów pierwszej i drugiej klasy, wśród których 48% uczestników stanowiły dziewczęta, a 52% chłopcy. Prawie wszyscy uczestnicy (98%) mieszkali w mieście, niewielka liczba w okolicznych wioskach. 70% uczestników miało 16 lat, a 30% 17 lat.

Badanie pilotażowe potwierdziło występowanie przemocy młodzieży wobec rodziców w badanej populacji ze średnią oceną jej występowania na

poziomie 1,43 w skali 5 (1 = nigdy mi się to nie przydarzyło; 2 = zdarzyło mi się to raz lub dwa razy; 3 = przydarzyło mi się to nie więcej niż pięć razy; 4 = zdarzyło mi się to więcej niż pięć razy, ale nie więcej niż dziesięć razy; 5 = zdarzyło mi się to więcej niż dziesięć razy). Z tego badania wynika, że przeemoc nastolatków wobec rodziców nie jest zjawiskiem powszechnym, jednakże na tyle częstym, że konieczne jest przeprowadzenie badania ilościowego.

2.3. Standardy etyczne

Uwzględniając innowacyjny charakter badania i młody wiek uczestników, zastosowano rygorystyczne środki gwarantujące właściwe traktowanie respondentów. Najistotniejsze kwestie etyczne w badaniach z udziałem młodzieży wiążą się z potencjalną krzywdą, jaką mogą wywołać procedury badawcze, presją rówieśniczą, jakiej mogą podlegać respondenci, oraz prawem respondentów do odmowy udzielenia odpowiedzi (Galewicz, 2009). Aby zaradzić tym problemom, przeprowadziliśmy analizę ryzyka, która ujawniła potencjalne naruszenia praw naszych pacjentów i zasugerowała strategię minimalizacji takich naruszeń. Procedury badawcze zostały następnie przedstawione do zatwierdzenia i zaakceptowane przez Komisję ds. Etyki Badań Uniwersytetu Opolskiego.

W badaniu wykorzystano bierną zgodę rodziców/opiekunów prawnych. Rodzice uczniów losowo wybranych szkół na terenie miasta Opola zostali poinformowani o charakterze badania i celu badaczy, jakim jest standaryzacja kwestionariusza SPM-R. Rodzice/opiekunowie mogli nie wyrazić zgody na udział dziecka w zajęciach, informując o tym prowadzącego. Respondenci, którymi byli wszyscy uczniowie szkół średnich, zostali poproszeni o podpisanie formularza zgody na udział w badaniu, w którym szczegółowo wskazano cel i korzyści badania, procedurę badawczą, potencjalne ryzyko dla respondentów, gwarancję prywatności oraz adres e-mail badacza i informacje kontaktowe. Respondenci otrzymali kopię formularza zgody.

3. Wyniki

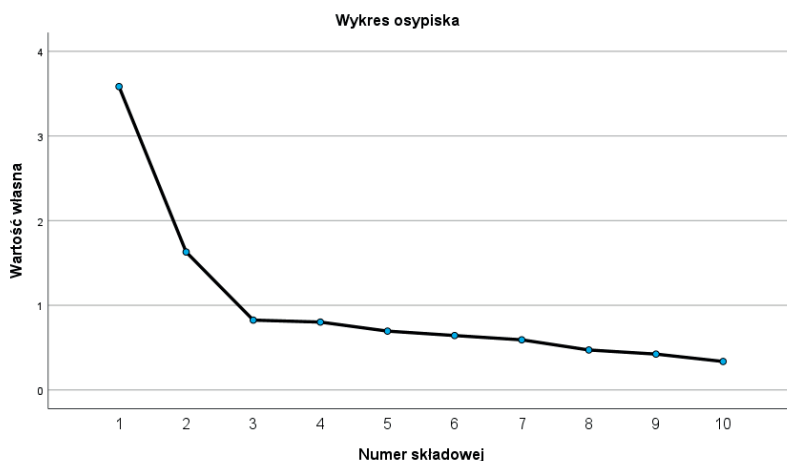
Badanie drugiego etapu przeprowadzono na przełomie 2019 i 2020 roku na losowej próbie młodzieży uczęszczającej do czterech techników na terenie miasta Opola, która zgodziła się wziąć udział w badaniu ($N = 224$). Średni wiek uczestników wyniósł 15,9 lat. Próba składała się ze 135 (60,3%) dziewcząt i 89 (39,7%) chłopców.

3.1. Walidacja narzędzia

W celu walidacji skonstruowanego narzędzia badawczego – Skali Przemocy Młodzieży wobec Rodziców – wykorzystano analizy statystyczne i teoretyczne, które potwierdziły trafność teoretyczną i trafność zewnętrzną narzędzia.

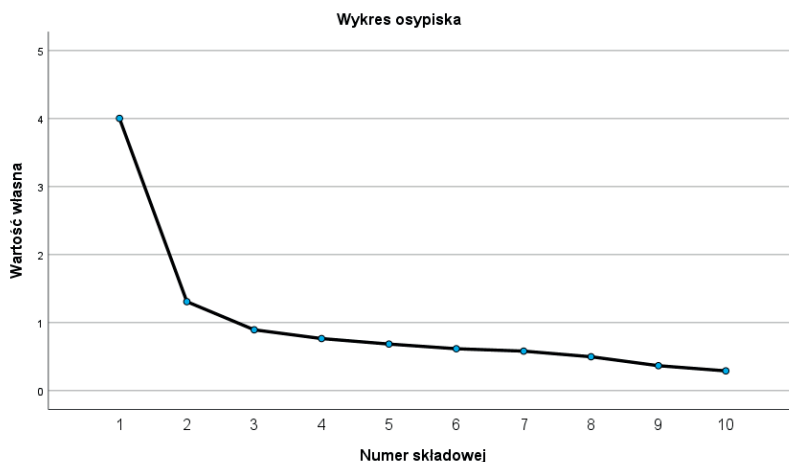
3.2. Trafność teoretyczna

Analiza czynnikowa oraz wykresy osypiska użyte do walidacji narzędzia dla poszczególnych skal (Stanisz, 2007; Obrycka, Lorens, 2017) sugerują dwuczynnikową strukturę narzędzia badawczego w przypadkach APV zarówno wobec matki (wykres 1), jak i ojca (wykres 2).

Wykres 1. Wykres osypiska dla APV w kierunku matki, $N = 224$

Źródło: badania własne.

Wykres 2. Wykres osypiska dla APV w kierunku ojca, $N = 224$

Źródło: badania własne.

Dwuczynnikowy model obejmujący skalę przemocy fizycznej młodzieży wobec matki/ojca oraz przemocy psychicznej młodzieży wobec matki/ojca odpowiada teoretycznym założeniom kwestionariusza. Właściwe uporządkowanie pozycji kwestionariusza w poszczególnych podskalach SPM-R w zasadzie potwierdziła analiza danych uzyskanych z macierzy składowych (za istotne uznano ładunki czynnikowe o wartościach od 0,400 do 0,770). Z dalszych analiz wyłączono pozycje, które nie spełniały tego warunku.

W rezultacie usunięto pozycje, które nie uzyskały wystarczającego ładunku czynnikowego. Pozycje nr 1, 2 i 4 kwestionariusza wykazały akceptowalny wynik ładunku w obu podskalach w odniesieniu zarówno do matki, jak i ojca; wyższe współczynniki obciążenia uzyskano jednak dla składowej II (z wyjątkiem pozycji nr 1 dla podskali przemocy wobec ojca). Zgodnie z założeniami narzędzia pytania nr 1, 2 i 4, w myśl teoretycznej specyfikacji konstruktów przemocy, przypisano do przemocy fizycznej, natomiast pozostałe pozycje (6, 10, 11, 12, 18, 19 i 21) do przemocy psychicznej (tabela 1).

Tabela 1. Metoda wyodrębniania czynników – głównych składowych

Numer pozycji	Macierz składowych dla przemocy skierowanej wobec matki		Macierz składowych dla przemocy skierowanej wobec ojca	
	składowa		składowa	
	1	2	1	2
1	0,528	0,590	0,633	0,556
2	0,405	0,730	0,608	0,627
4	0,467	0,531	0,451	0,459
6	0,711	0,070	0,669	-0,122
10	0,594	-0,408	0,643	-0,327
11	0,640	-0,399	0,717	-0,095
12	0,537	-0,129	0,554	-0,236
18	0,663	-0,314	0,675	-0,384
19	0,536	-0,110	0,547	-0,233
21	0,800	-0,088	0,770	-0,080
2 – liczba wyodrębnionych składowych			2 – liczba wyodrębnionych składowych	

N = 224

Źródło: badania własne.

Przeprowadzona analiza czynnikowa pozwoliła przyjąć dwuczynnikową strukturę narzędzia. Dwuczynnikowy model przemocy wobec matki (fizycznej/psychicznej) odpowiada za 52,13% wariancji (tabela 2), natomiast dwuczynnikowy model przemocy wobec ojca (fizycznej/psychicznej) odpowiada za 53,1% wariancji (tabela 3).

Tabela 2. Całkowita wyjaśniona wariancja APV wobec matki

Składowa	Początkowe wartości własne			Sumy kwadratów ładunków po wyodrębnieniu		
	ogółem	% wariancji	% skumulowany	ogółem	% wariancji	% skumulowany
1	3,583	35,835	35,835	3,583	35,835	35,835
2	1,629	16,293	52,128	1,629	16,293	52,128

N = 224

Źródło: badania własne.

Tabela 3. Całkowita wyjaśniona wariancja APV wobec ojca

Składowa	Początkowe wartości własne			Sumy kwadratów ładunków po wyodrębnieniu		
	ogółem	% wariancji	% skumulowany	ogółem	% wariancji	% skumulowany
1	4,002	40,024	40,024	4,002	40,024	40,024
2	1,307	13,075	53,099	1,307	13,075	53,099

$N = 224$

Źródło: badania własne.

Ostatecznie wyróżniono podskale: przemoc fizyczna wobec matki (PFM) przemoc fizyczna wobec ojca (PFO) oraz jako wynik ogólny dla tych podskal skalę przemocy fizycznej wobec rodziców (PFR). Wyróżniono również skalę przemocy psychicznej wobec matki (PPM) oraz przemocy psychicznej wobec ojca (PPO) – w tym przypadku skala przemocy psychicznej wobec rodziców (PPR) jest wynikiem sumarycznym dla tych skal.

3.3. Trafność zewnętrzna

Trafność zewnętrzną narzędzia SPM-R sprawdzono poprzez porównanie wyników uzyskanych za pomocą SPM-R z wynikami uzyskanymi za pomocą Kwestionariusza Agresji Bussa-Perry'ego (BPAQ) (Buss, Perry, 1992), zaadaptowanego w Polsce przez Amit Institute (Aranowska i in., 2015), oraz wynikami uzyskanymi za pomocą Kwestionariusza Agresywności Młodzieży – Reaktywność Emocjonalna (YAQ-ER2) opracowanego przez Sajewicz-Radtke i in. (2014).

Narzędzie BPAQ zostało zaprojektowane do pomiaru tendencji agresywnych wśród młodzieży w stosunku do rówieśników. Składało się ono z czterech podskal: agresji werbalnej (VA), agresji fizycznej (PA), złości (A) i wrogości (H). Zgodnie z klasyfikacją korelacji Guilforda (1965) uzyskane wyniki wskazują, że korelacja między podskalami SPM-R i podskalami BPAQ waha się od słabej (od 0,1 do 0,3) do umiarkowanej (od 0,3 do 0,5). Wartości mniejsze niż 0,2 uznano za nieistotne i odpowiednio pominięto w analizach.

Tabela 4. Wartości współczynników korelacji *r*-Pearsona między BPAQ i SPM-R

	PFM	PPM	PFO	PPO	PFR	PPR
VA					0,220*	
PA		0,261*		0,228*		0,253*
A	0,245*				0,218**	
H						
Wynik ogólny	0,311*	0,408*	0,340*	0,414*	0,386*	0,427*

* Korelacja istotna na poziomie 0,01 (dwustronnie). $N = 224$. Współczynnik *r*-Pearsona niższy niż 0,20 ukryto jako nieistotny.

Źródło: badania własne.

Analizując uzyskane wyniki, należy podkreślić, że wszystkie podskale SPM-R korelują umiarkowanie z wynikiem ogólnym BPAQ. Wartość współczynnika korelacji poszczególnych podskal SPM-R waha się od $r = 0,311$, $p < 0,01$ do $r = 0,427$, $p < 0,01$ dla wyniku ogólnego BPAQ. Zgodnie z oczekiwaniami PFR istotnie koreluje z VA ($r = 0,220$, $p < 0,01$), jednak jest to słaba korelacja. Kolejno PPR słabo istotnie koreluje z PA ($r = 0,253$, $p < 0,01$). Istotne słabe korelacje zaobserwowano również między PPM a PA ($r = 0,261$, $p < 0,01$) oraz PFO z PA ($r = 0,228$, $p < 0,01$), co także jest zgodne z oczekiwaniami. W perspektywie słabych i umiarkowanych korelacji między proponowanym SPM-R a BPAQ uznano je za niewystarczające do potwierdzenia trafności zewnętrznej SPM-R. W związku z powyższym podjęto również próbę ustalenia trafności zewnętrznej za pomocą drugiego narzędzia.

Drugim narzędziem służącym do oceny trafności zewnętrznej był Kwestionariusz Agresji Młodzieży KAM-RE2 – Reaktywność Emocjonalna, w którym uwzględniono następujące podskale: agresja bezpośrednia (B), agresja pośrednia (P), drażliwość (D), zachowania opozycyjne (O) i agresja werbalna (W) (Sajewicz-Radtke i in., 2014).

Tabela 5. Wartości współczynników korelacji r -Pearsona pomiędzy KAM-RE2 i SPM-R

	PFM	PPM	PFO	PPO	PFR	PPR
B		0,604*	0,491*	0,674*	0,499*	0,665*
P	0,412*	0,665*		0,745*	0,442*	0,734*
D				0,464*		0,445*
O		0,613*		0,621*	0,385*	0,642*
W	0,409*	0,601*		0,639*	0,473*	0,645*

* Korelacja istotna na poziomie 0,01 (dwustronnie). $N = 86$, współczynnik r -Pearsona mniejszy niż 0,20 był ukryty jako nieistotny.

Źródło: badania własne.

Uzyskane wyniki sugerują występowanie umiarkowanej korelacji (od 0,3 do 0,5) do silnej (od 0,5) korelacji między podskalami SPM-R i podskalami KAM-RE2. Potwierdzono także rozróżnienie między przemocą fizyczną i psychiczną. Skala PFR zgodnie z oczekiwaniami silniej korelowała ze skalą B ($r = 0,499, p < 0,01$) niż ze skalą P ($r = 0,442, p < 0,01$) oraz skalą W ($r = 0,472, p < 0,01$). Związki PFR z agresją werbalną można wytłumaczyć specyfiką aktu przemocy, w którym oddzielenie ataków fizycznych od ataków werbalnych często jest niemożliwe. Agresja pośrednia wiąże się z przeniesieniem celu ataku na przedmioty, tak by zadać krzywdę ofierze. Obejmuje zachowania związane z niszczeniem tych przedmiotów oraz rzucaniem nimi, co znajduje odniesienie w skalach PFM/PFO oraz PFR. W przypadku PPR stwierdzono zgodnie z oczekiwaniami silną korelację ze skalą P ($r = 0,734, p < 0,01$) oraz skalą W ($r = 0,645, p < 0,01$). Występowanie przemocy psychicznej najczęściej powiązane jest z agresją werbalną oraz zachowaniami pośrednimi. Stosowanie przemocy psychicznej wiąże się z określonymi umiejętnościami komunikacyjnymi, co może uzasadniać istotne związki z agresją werbalną. Znaczące wydaje się podkreślenie, że wszystkie współczynniki korelacji dla podskal KAM-RE2 były silniejsze dla przemocy psychicznej wobec matki/ojca niż dla przemocy fizycznej wobec matki/ojca. Zaobserwowano również silne korelacje PPR ze skalą B ($r = 0,665, p < 0,01$), co można wytłumaczyć zawarciem w PPR itemów podkreślających umyślność i kierunkowość ataków. Występowanie agresji bezpośredniej związane jest z atakiem na określonego

adresata, który może również występować w postaci bezpośrednich ataków słownych, zachowań oraz działań wobec danego rodzica. Wbrew oczekiwaniom skala PFM nie wykazała silnej korelacji z agresją bezpośrednią, jednak skala PFO zawierająca te same itemy, a różniąca się kierunkiem ataków, silnie korelowała ze skalą B ($r = 0,491, p < 0,01$). Powyższe różnice mogą wynikać z uwarunkowań społecznych oraz płci biologicznej ofiar.

3.4. Rzetelność

Rzetelność SPM-R potwierdzono na podstawie ocen zgodności wewnętrznej za pomocą współczynnika α Cronbacha, który uznawany jest za najwłaściwszą metodę oceny rzetelności w badaniach kwestionariuszowych (Brzeziński, 2019).

Wartość α Cronbacha dla całego narzędzia (w sumie 20 pozycji testowych) wyniosła 0,891 ($N = 224$). Przy progu trafności narzędzia wynoszącym 0,75 (Chomczyńska-Rubacha, Rubacha, 2013) wynik ten potwierdza wysoką rzetelność całego narzędzia. Wysoki poziom spójności wewnętrznej narzędzia potwierdziły dodatkowo współczynniki α Cronbacha dla poszczególnych pozycji.

Tabela 6. Rzetelność SPM-R

α Cronbacha	α Cronbacha na podstawie pozycji standaryzowanych	Liczba pozycji
0,892	0,891	20

$N = 224$

Źródło: badania własne.

Analiza rzetelności poszczególnych pozycji kwestionariusza wskazuje na niewielkie wahania wartości współczynnika α Cronbacha w granicach 0,736–0,810, co umożliwia wnioskowanie o rzetelności narzędzia (George, Mallery, 2016) i wskazuje, że zostanie ona utrzymana nawet w przypadku usunięcia którejkolwiek z pozycji.

Tabela 7. Rzetelność poszczególnych pozycji SPM-R

Przemoc skierowana wobec matki		Przemoc skierowana wobec ojca	
numery pozycji	α Cronbacha po usunięciu pozycji	numery pozycji	α Cronbacha po usunięciu pozycji
1	0,777	1	0,810
2	0,787	2	0,813
4	0,784	4	0,819
6	0,751	6	0,797
10	0,769	10	0,802
11	0,755	11	0,790
12	0,774	12	0,810
18	0,754	18	0,794
19	0,773	19	0,809
21	0,736	21	0,785

$N = 224$

Źródło: badania własne.

Rzetelność poszczególnych podskal SPM-R obliczono na podstawie ocen zgodności wewnętrznej. Wykazano, że współczynnik α Cronbacha waha się od $\alpha = 0,648$ dla skali PFM do $\alpha = 0,895$ dla skali PPR. Biorąc pod uwagę klasyfikację z wyjątkiem skali PFM, uzyskane wyniki były zadowalające. Wynik dla skali PFM jest niższy niż dla pozostałych podskal, niemniej jednak przyjęto to w perspektywie całego narzędzia.

Tabela 8. Rzetelność poszczególnych skal SPM-R

Skale	α Cronbacha	Liczba pozycji wchodzących w skład skali
PFM	0,648	3
PFO	0,699	3
PPM	0,790	7
PPO	0,755	7
PFR	0,736	6
PPR	0,895	14

$N = 224$

Źródło: badania własne.

4. Dyskusja

Celem badania była analiza struktury, trafności i rzetelności narzędzia SPM-R na próbie polskiej młodzieży. Analiza czynnikowa potwierdziła dwuczynnikową strukturę narzędzia. Stwierdzenia w każdym skupieniu powtórzono dla matki i ojca, uzyskując ostatecznie podskale: przemoc fizyczna młodzieży wobec matki (PFM); przemoc fizyczna młodzieży wobec ojca (PFO); przemoc psychiczna młodzieży wobec matki (PPM); przemoc psychiczna młodzieży wobec ojca (PPO). Zaproponowano również jako wynik ogólny dla skal PFM i PFO skalę PFR diagnozującą przemoc fizyczną młodzieży wobec rodziców oraz jako wynik ogólny dla skal PPM i PPO skalę PPR diagnozującą przemoc psychiczną młodzieży wobec rodziców.

Podskale przemocy psychicznej między młodzieżą a rodzicami (PPM/PPO), obejmujące pozycje 4, 5, 6, 7, 8, 9 i 10, to skupiska pozycji opisujących zachowania, których celem jest pośrednie wyrządzenie krzywdy rodzicowi i które oznaczają z góry zaplanowane strategie i ukryte intencje. Stwierdzenia dotyczą manipulacji poczuciem winy, deprywacji emocjonalnej i przemocy ekonomicznej. Podskale określają częstotliwość werbalnych i niewerbalnych pośrednich form przymusu i manipulacji stosowanych przez młodzież wobec rodziców.

Podskale przemocy fizycznej wobec rodziców (PFM/PFO), które obejmują pozycje 1, 2 i 3, stanowią skupiska pozycji opisujących bezpośrednie ataki na rodzica. Przybierają one formę napaści fizycznej, której mogą towarzyszyć ataki werbalne. W opisie tej podskali uwzględniono także ataki pośrednie, w których nie dochodzi do bezpośredniego kontaktu napastnika z ofiarą, jedynie poprzez rzucenie w tę ofiarę przedmiotem. Podskale określają częstotliwość pośrednich i bezpośrednich form przemocy fizycznej stosowanej przez młodzież wobec rodziców.

Trafność narzędzia potwierdziła korelacja między podskalami oraz korelacja SPM-R z dwoma innymi uznanymi narzędziami badawczymi mierzącymi agresję: CPAQ i KAM-RE2. Rzetelność narzędzia potwierdzono dla całego narzędzia oraz dla poszczególnych podskal. Uzyskane wyniki pozwalają stwierdzić, że kwestionariusz SPM-R jest ważnym i wiarygodnym narzędziem do diagnozowania i oceny agresywności, wrogości i sprzeciwu wobec władzy wśród młodzieży w stosunku do rodziców i może być stosowany w wielu

dziedzinach badań, w tym w socjologii, psychologii i pedagogice. Narzędzie stanowi również dobry punkt wyjścia do opracowania środków badania przemocy w innych, bardziej specyficznych kontekstach rodzinnych, np. nastolatków wobec dziadków lub dorosłych dzieci wobec rodziców. Kwestionariusz znajdzie zastosowanie w badaniach, które mogą mieć potencjalne implikacje dla rekomendacji dla polityki społecznej, w tym opracowywania programów przeciwdziałających przemocy, oraz w badaniach pracy socjalnej, których celem jest zapewnienie wsparcia ofiarom i sprawcom przemocy w rodzinie.

Należy zwrócić uwagę na kilka ograniczeń tego badania. Narzędzie zbiera informacje zgłaszane przez młodzież, co może prowadzić do niedoszacowania powagi przemocy. Przyszłe badania nad przemocą wśród nastolatków powinny uwzględniać dane pochodzące od wielu uczestników i obserwatorów, w tym rodzeństwa i rodziców, w związku z czym konieczne będzie opracowanie odpowiednich kwestionariuszy. Przyszłe wersje SPM-R mogą również zawierać elementy opisujące więcej form przemocy wśród nastolatków, w tym bardziej brutalne zachowania ze względu na płeć. Ponadto w bieżącym badaniu narzędzie przebadano wśród uczniów techników w jednym mieście w południowo-zachodniej Polsce. W celu dalszego potwierdzenia trafności i rzetelności narzędzia badawczego konieczne będzie zbadanie młodzieży żyjącej w innych środowiskach społecznych i geograficznych oraz większej próby uczestników. Dane nie były analizowane ze względu na płeć uczestników, która może być głównym czynnikiem różnicującym agresywne zachowania. Nie oceniano także narażenia uczestników na przemoc ze strony własnych rodziców (przemoc odwetowa) i style rodzicielskie w ciągu całego życia. Dlatego interpretacja wyników ogranicza się do niedawnego wystąpienia w rodzinie przemocy ze strony młodzieży.

5. Zastosowanie narzędzia

5.1. Zastosowanie do badań naukowych

Wyniki badania potwierdziły, że młodzież stosuje przemoc wobec rodziców. Dotychczasowe badania wskazują, że w środowiskach rodzinnych charakteryzujących się przemocą dzieci mogą stosować przemoc wobec rodziców

jako formę odwetu (Beckman i in., 2017). Niniejsze badanie potwierdza występowanie przemocy między młodzieżą a rodzicami i dostarcza głębszego wglądu w specyfikę przemocy wśród adolescentów.

Dalsze badania mogą koncentrować się na przemocy między nastolatkami a rodzicami widzianej z perspektywy rodzica, a także na czynnikach pośredniczących w występowaniu przemocy w rodzinie, takich jak wiktymizacja rówieśników i mediów.

5.2. Zastosowanie do działań praktycznych

Z punktu widzenia polityki przeciwdziałania przemocy kluczem do sukcesu jest zrozumienie środowiska rodzinnego (Weissbrot-Koziarska, Kania, 2020). Napiętnowanie społeczne rodziców doświadczających APV może znacząco zmniejszyć ich chęć do szukania pomocy. Znalezienie profesjonalnego wsparcia w obszarze APV może być trudne, a niewłaściwe wskazówki ze strony rodziny i przyjaciół mogą zaostrzyć problemy. Niechęć do szukania pomocy ma także związek z potocznym postrzeganiem przemocy wśród młodzieży jako związanej z etapem rozwojowym buntu. Czynniki te mogą ograniczać próby poszukiwania wsparcia przez rodziców, a w skrajnych przypadkach prowadzić do ich wyobcowania (Moulds i in., 2016). W świetle tych rozważań bardzo ważne jest podnoszenie świadomości społecznej na temat APV i promowanie zakrojonej na szeroką skalę kampanii na rzecz zmiany jej społecznego odbioru, a także poprawy usług wsparcia dla rodziców.

Innym ważnym aspektem polityki zapobiegania przemocy jest tworzenie programów interwencyjnych dla nastolatków, którzy przejawiają APV. Istnieje niewiele takich programów, a dowody na ich skuteczność są skąpe. Według Coxa i in. (2016) interwencja, która niesie ze sobą konsekwencje dla młodzieży zaangażowanej w APV, w tym konsekwencje prawne, okazała się skuteczna; miało to jednak negatywny wpływ na relacje między młodzieżą a rodzicami. Działania edukacyjne podejmowane przez szkoły również nie przyniosły pożądanych rezultatów. Obecnie najpowszechniejszymi formami wsparcia dla rodzin dotkniętych APV są: poradnictwo rodzinne, programy interwencji rodzinnej i programy mentorskie (Cox i in., 2016). Interwencje wydają się silnie zależeć od cech psychologicznych sprawców i sytuacji danej rodziny (Contreras, Cano, 2015).

Do tej pory głównymi źródłami świadomości społecznej na temat APV były statystyki policyjne i doniesienia medialne. Zaproponowane w tym badaniu narzędzie SPM-R pozwala na diagnozę i ocenę APV oraz może ułatwić opracowanie i wdrożenie odpowiednich programów edukacyjnych i profilaktycznych. Może również okazać się przydatne w dalszym kształtowaniu polityki społecznej przeciwdziałającej przemocy domowej.

Kwestionariusz ankiety SPM-R

(Anna Weissbrot-Koziarska, Sławomir Kania)

Kwestionariusz ten dotyczy pewnych sytuacji, które mogły się wydarzyć z Twoim udziałem. Badanie jest anonimowe i jeżeli nie wyrażasz zgody na uczestnictwo w nim, nie wypełniaj tego kwestionariusza.

Poniżej opisano 10 sytuacji, w których mogłeś uczestniczyć. Proszę, odpowiedz, jak często zdarzyła Ci się dana sytuacja. Masz do wyboru następujące odpowiedzi:

- 0 oznacza nigdy;
- 1 oznacza rzadko (jeden raz);
- 2 oznacza czasami (dwa-trzy razy);
- 3 oznacza często (więcej niż trzy razy).

Wskaż, proszę, wobec którego z rodziców (Matka/Ojciec) poniższe zachowania i zdarzenia wystąpiły. Jeśli z jakichś przyczyn nie utrzymujesz kontaktów z któryms z rodziców, pominiń dotyczące go pytania.

Zanim zaczniesz odpowiadać, proszę zaznaczyć właściwe:

Płeć:	Kobieta	Mężczyzna
Wiek:		

W ostatnich 12 miesiącach...	Matka	Ojciec
1. Zdarzyło mi się umyślnie popchnąć, odepchnąć, szarpnąć rodzica	0 1 2 3	0 1 2 3
2. Zdarzyło mi się celowo uderzyć, kopnąć rodzica	0 1 2 3	0 1 2 3
3. Zdarzyło mi się celowo rzucić przedmiotem w rodzica, tak by wyrządzić mu krzywdę	0 1 2 3	0 1 2 3
4. Zdarzyło mi się celowo krytykować zachowanie rodzica, opowiadać o rodzicu w taki sposób, by go ośmieszyć, zawstydzić, upokorzyć	0 1 2 3	0 1 2 3
5. Zdarzyło mi się, prosząc o pieniądze rodzica, nie przedstawiać prawdziwego celu ich wykorzystania	0 1 2 3	0 1 2 3
6. Zdarzyło mi się świadomie wyłudzić pieniądze od rodzica, manipulując swoim zachowaniem	0 1 2 3	0 1 2 3

W ostatnich 12 miesiącach...	Matka	Ojciec
7. Zdarzyło mi się celowo narażać siebie na różne niebezpieczeństwa, wywołując niepokój, uzyskać zmianę opinii i zmianę zachowania u rodzica	0 1 2 3	0 1 2 3
8. Zdarzyło mi się różnymi sposobami celowo wzbudzać poczucie winy u rodzica	0 1 2 3	0 1 2 3
9. Zdarzyło mi się celowo odmówić pomocy, kiedy rodzic jej potrzebował, by sprawić mu przykrość	0 1 2 3	0 1 2 3
10. Zdarzyło mi się celowo prowokować rodzica do różnych zachowań	0 1 2 3	0 1 2 3

Klucz ocen odpowiedzi

Kodowanie wprost

Zaznaczona odpowiedź	Nigdy	Rzadko (jeden)	Czasami (dwa–trzy razy)	Często (więcej niż trzy razy)
Liczba punktów	0	1	2	3

Skala przemocy psychicznej młodzieży wobec matki (PPM):

4, 5, 6, 7, 8, 9, 10

Skala przemocy psychicznej młodzieży wobec ojca (PPO):

4, 5, 6, 7, 8, 9, 10

Skala przemocy psychicznej młodzieży wobec rodziców (PPR):

Suma PPM i PPO

Skala przemocy fizycznej młodzieży wobec matki (PFM):

1, 2, 3

Skala przemocy fizycznej młodzieży wobec ojca (PFO):

1, 2, 3

Skala przemocy fizycznej młodzieży wobec rodziców (PFR):

Suma PFM i PFO

Bibliografia

- Aranowska, E., Rytel, J., Szymańska, A. (2015). *Kwestionariusz agresji Bussa-Perry'ego. Trafność, rzetelność i normy*. Warszawa: Instytut Amity.
- Beckman, L., Bergmann, M.C., Fischer, F., Möble, T. (2017). Risk and Protective Factors of Child-to-Parent Violence: A Comparison Between Physical and Verbal Aggression. *Journal of Interpersonal Violence*, 36(3–4), 1–26, <https://doi.org/10.1177/0886260517746129>.
- Brazelton, T., Sparrow, J.D. (2014). *Rywalizacja rodzeństwa. Zakończ kłótnie i ciesz się spokojem w domu*. Sopot: GWP.
- Brezina, T. (1999). Teenage Violence Towards Parents as an Adaptation to Family Strain: Evidence from a National Survey of Male Adolescents. *Youth and Society*, 30(4), 416–444, <https://doi.org/10.1177/0044118X99030004002>.
- Brzeziński, J. (2019). *Metodologia badań psychologicznych*. Wydanie nowe. Warszawa: Wydawnictwo Naukowe PWN.
- Buss, A.H., Perry, M.P. (1992). The Aggression Questionnaire. *Journal of Personality and Social Psychology*, 63(3), 452–459.
- Calvete, E., Gámez-Guadix, M., Orue, I., González-Diez, Z., Lopez de Arroyabe, E., Sampedro, R., Pereira, R., Zubizarreta, A., Borrajo, E. (2013). Brief Report: The Adolescent Child-to-Parent Aggression Questionnaire: An Examination of Aggression Against Parents in Spanish Adolescents. *Journal of Adolescence*, 36(6), 1077–1081, <https://doi.org/10.1016/j.adolescence.2013.08.017>.
- Cox, E., Leung, R., Baksheev, G., Day, A., Toumbourou, J.W., Miller, P., Kremer, P., Walker, A. (2016). Violence Prevention and Intervention Programmes for Adolescents in Australia: A Systematic Review. *Australian Psychologist*, 51, 206–222, <https://aps.onlinelibrary.wiley.com/doi/abs/10.1111/ap.12168>.

- CBOS. (2019). *Przemoc i konflikty w domu. Komunikat z badań*. https://www.cbos.pl/SPISKOM.POL/2019/K_048_19.PDF.
- Chomczyńska-Rubacha, M., Rubacha, K. (2013). Test Poczucia Skuteczności. Opracowanie teoretyczne i psychometryczne Pracowni Narzędzi Badawczych Komitetu Nauk Pedagogicznych PAN. *Przegląd Badań Edukacyjnych*, 1(16), 85–105, <http://dx.doi.org/10.12775/PBE.2013.007>.
- Contreras, L., Bustos-Navarrete, C., Cano-Lozano, M.C. (2019). Child-to-Parent Violence Questionnaire (CPV-Q): Validation among Spanish Adolescents. *International Journal of Clinical and Health Psychology*, 19(1), 67–74, <https://doi.org/10.1016/j.ijchp.2018.09.001>.
- Contreras, L., Cano, M.C. (2015). Exploring Psychological Features in Adolescents Who Assault Their Parents: A Different Profile of Young Offenders? *The Journal of Forensic Psychiatry & Psychology*, 26(2), 224–241, <https://doi.org/10.1080/14789949.2015.1004634>.
- Cottrell, B. (2001). *Parent Abuse: The Abuse of Parent by Their Teenage Children*. Ottawa: Health Canada Population and Public Health Branch, National Clearinghouse on Family, <https://www.cwhn.ca/en/print/node/21631>.
- Flury, M., Nyberg, E., Riecher-Rössler, A. (2010). Domestic Violence Against Women: Definitions, Epidemiology, Risk Factors and Consequences. *Swiss Medical Weekly*, 140, 1–6, <https://doi.org/10.4414/smw.2010.13099>.
- Galewicz, W. (2009). O etyce badań naukowych. *Diametros*, 19, 48–57.
- Ganley, A.L. (1995). Understanding Domestic Violence. W: D. Lee, N. Durborow, P.R.Salber (Eds.), *Improving the Health Care Response to Domestic Violence: A Resource Manual for Health Care Providers* (ss. 15–42). San Francisco: Family Violence Prevention Fund.
- George, D., Mallery, P. (2016). *IBM SPSS Statistics 23 Step by Step: A Simple Guide and Reference*. New York: Routledge.
- Gindrich, P. (2019). O agresji i przemocy rodzeństwa – przegląd wybranych wątków teoretycznych i empirycznych. *Edukacja – Technika – Informatyka*, 1(27), 284–290, <http://dx.doi.org/10.15584/eti.2019.1.38>.
- Guilford, J.P. (1965). *Fundamental Statistics in Psychology and Education*. New York: McGraw-Hill Book Company.

- Gulla, B. (2020). *Gniew, agresja i przemoc w wybranych zaburzeniach psychologicznych*. Kraków: Uniwersytet Jagielloński.
- Kania, S. (2013). Moja pociecha mnie bije – problem przemocy nastolatków wobec rodziców. W: *Збірник матеріалів Міжнародної науково-практичної конференції Дитинство без насилля: суспільство, школа і сім'я на захисті прав дітей* (ss. 379–381). Тернопіль: Стереоарт.
- Kania, S. (2015). Problem przemocy nastolatków wobec rodziców. W: B. Duczmal, T.P. Nestorenko, T. Pokusa (Eds.), *Соціальна відповідальність бізнесу і адміністрації–створення інноваційного управління* (ss. 282–290). Wydawnictwo Tkaczuk O.W., Ukraine: Berdyansk.
- Mellibruda, J. (2005). Charakterystyka zjawiska przemocy w rodzinie. W: A. Zdunek (red.), *Przewodnik do realizacji ustawy przeciwdziałania przemocy w rodzinie* (ss. 1–11). Warszawa: Instytut Psychologii Zdrowia PTP.
- Moulds, L., Day, A., Mildred, H., Miller, P., Casey, S. (2016). Adolescent Violence Towards Parents – The Known and the Unknowns. *Australian and New Zealand Journal of Family Therapy*, 37(4), 547–557, <https://doi.org/10.1002/anzf.1189>.
- Obrycka, A., Lorens, A. (2017). Podstawy teoretyczne tworzenia i walidacji narzędzi ankietowych na przykładzie kwestionariusza LittleEARS. *Now Audiofonol*, 6(1), 69–73, <https://doi.org/10.17431/901434>.
- Przemoc w rodzinie. Statystyka*. <https://statystyka.policja.pl/st/wybrane-statystyki/przemoc-w-rodzinie/50863,przemoc-w-rodzinie.html>.
- Rico, E., Rosado, J., Cantón-Cortés, D. (2017). Impulsiveness and Child-to-Parent Violence: The Role of Aggressor's Sex. *The Spanish Journal of Psychology*, 20, Article E15, <https://doi.org/10.1017/sjp.2017.15>.
- Sajewicz-Radtke, U., Radtke, B.M., Kalke, D. (2014). *Kwestionariusz Agresywności Młodzieży – Reaktywność Emocjonalna. Normy dla młodzieży ponadgimnazjalnej*. Gdańsk: PTPiP SEBG.
- Stanisz, A. (2007). *Przystępny kurs statystyki z zastosowaniem STATISTICA PL na przykładach medycyny. Analizy wielowymiarowe*, t. 3. Kraków: StatSoft Polska.
- TNS OBOP. (2007). *Polacy wobec zjawiska przemocy w rodzinie oraz opinie ofiar, sprawców i świadków o występowaniu i okolicznościach występowania przemocy w rodzinie. Wyniki badań TNS OBOP dla Ministerstwa Pracy i Polityki Społecznej*.

- Warszawa. https://www.niebieskalinia.pl/spaw/docs/wyniki_badan_20071113_obop.pdf.
- Weissbrot-Koziarska, A. (2016). Kto obroni najsłabszych, czyli bezradność staruszków wobec przemocy. W: M. Kapica, T. Olewicz (red.), *Aktywność seniora jako wartość podmiotowa* (ss. 91–101). Opole: Instytut Śląski.
- Weissbrot-Koziarska, A., Kania, S. (2020). Teenage Violence Toward Parents – In Search of the Theoretical Bases of a Research Tool. *Educational Studies Review*, 30(1), 231–246, <http://dx.doi.org/10.12775/PBE.2020.013>.